

PAPER DETAILS

TITLE: ANKLAV, EKSKLAV VE UÇ TOPRAKLAR-GÜVENLİK İLİSKİSİ

AUTHORS: Tarik DEMİR

PAGES: 51-77

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/986406>

ANKLAV, EKSKLAV VE UÇ TOPRAKLAR-GÜVENLİK İLİŞKİSİ**Dr. Öğr. Üyesi Tarık DEMİR*****Öz**

Uluslararası ilişkiler literatüründe “çevreleyen ülkenin etine saplanmış kıymık” ya da “ayakkabıdaki taş” şeklinde tanımlanan anklav ve eksklavlar dünya siyasi coğrafyasının “norm dışı bir anomalisi” ya da bir nevi “ilkel bakiyesi” olarak telakki edilmektedir. Coğrafi ve politik bir fenomen olarak anklav ve eksklavların hem kendisini çevreleyen ülke ya da ülkeler ile anavatan arasındaki ikili ilişkilerde hem de uluslararası ilişkilerde güvenlik politikaları bağlamında kendi toprak ve nüfuslarının boyutlarıyla gayrı mütenasip bir şekilde etkili oldukları görülmektedir. Dünya yüzeyindeki anklav ve eksklavlar hem siyasi ve ekonomik yapıları hem de boyut, nüfus ve konumları itibarıyla birtakım farklılıklara sahip olmakla birlikte, güvenlik sorunlarına sebebiyet vermeleri bakımından birtakım benzerlikler de taşıdıkları görülmektedir. Bir başka deyişle Cebelitarık, Dağlık Karabağ, Cabinda ya da Kaliningrad örneklerinde olduğu gibi uluslararası alanda “bağımsız bir mekân-politik nesne kategorisi” olarak anklav ve eksklavlar her an aktif birer volkan haline gelebilmektedir. Dolayısıyla anklav ve eksklavların çoğu mikro sahaya ve birkaç bin nüfusa sahip olsalar bile bu antitelerin jeopolitik açıdan son derece önem arz ettikleri görülmektedir. Bu çalışmada anklav ve eksklavlar tanıtılmakta ve güvenlik kavramı ile olan ilişkisine açıklık getirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Coğrafi Fragmanlar, Anklav, Eksklav, Uç Topraklar, Güvenlik.

THE RELATIONSHIP BETWEEN SECURITY AND ENCLAVE, EXCLAVE AND PANHANDLE**Abstract**

In international relations literature, the enclaves and exclaves can be considered as an anomalous objects and exception to the norm. It can be defined as a region separate from the main body of the state or a region that can only be reached by passing through the territory of another country or a region that is clearly incompatible of administrative and economical life. It clearly manifests itself as a region that contradicts the idea of a contiguous nation-state. In other words, enclaves and exclaves, as both geographical and political phenomena, are described in international relations literature as small splinters in the flesh of the surrounding country or a stone in one's shoe or archaic remnants and anomalous objects as an exception to the norm of world political geography. On the other hand, it can be stated that enclaves are irrelevant with the dimensions of their own land and population in terms of security policies both in bilateral relations between the countries surrounding them and the motherland and generally in international relations. In this context, enclaves and exclaves in the the world have some differences both in terms of their political, economical structures and their size, population and location, but they have similarities in terms of causing security problems. As in the examples of Gibraltar, Nagorno-Karabakh, Cabinda and Kaliningrad, enclaves can become active volcanoes at any time as an independent space-political object category in the international arena. Therefore, although most of enclaves or exclaves have a micro-area and a population of several thousand, it can be stated that these entities are extremely important for political geography. In this study, enclaves and exclaves are introduced and their relationship with the concept of security is clarified.

Keywords: Geographical Fragment, Enclave, Exclave, Panhandle, Security.

* İstanbul Gedik Üniversitesi, İİSB Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Türkiye, tarikdemir80@yahoo.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4428-2751>

GİRİŞ

Ülkesel topraklarla ilgili literatüre bakılırsa, coğrafi fragmanları her yazarın farklı şekilde sınıflandırdığı görülecektir. Hepsinin ortak noktası istisnai bir durum olmak üzere modern devletin ülkesel bütünlüğüne aykırı bir şekilde ortaya çıkan toprağa dayalı anomaliler olmasıdır. Dünya haritası dikkatle incelenirse birçok ülkenin sıradışı ya da sahası bölünmüş sınırları ihtiva eden sıradışı coğrafi fragmanlara sahip olduğu görülecektir. Buna ilaveten bu coğrafi fragmanların ihtilaflı toprak iddialarının ve uluslararası gerginliklerin konusunu da teşkil ettiği gözlemlenmektedir. Çalışmada bu sıradışı coğrafi fragmanlardan sadece anklav, eksklav ve uç toprakların güvenlik kavramı ile olan ilişkisi tetkik edilmeye çalışılmıştır.

Anklav, siyasi coğrafyada tamamen başka bir ülkenin sınırları dahilinde yer alan yabancı toprak parçasını tanımlamak için kullanılmaktadır. Eksklav ise siyasi olarak bağlı olduğu ülkeye coğrafi açıdan bağlı olmayan, bu bölge ile arasında başka bir yabancı ülke ya da ülkeler bulunan toprak parçasını ifade etmek için kullanılmaktadır. İlk bakışta anklavlar ve eksklavlar “doğal olmayan bir durum” olarak değerlendirilebilir. Devletin ana gövdesinden ayrı bir bölge ya da sadece başka bir ülkenin topraklarından geçilerek ulaşılabilecek bir bölge ya da idari ve ekonomik hayatla çok açık uyumsuzlukları olan bir bölge şeklinde tanımlanabilir. Açıkça belirli bir birleşik ulus-devlet fikrine karşıt gelen bir bölge şeklinde tezahür etmektedir. Uç topraklar ise bir ülkenin, başka ülke ya da ülkelerin topraklarının içerisine doğru uzanan dar ve uzun şerit şeklindeki toprak parçasına verilen isimdir. Özetle çalışmada anklav teorisi çerçevesinde anklav, eksklav ve uç topraklar ile güvenlik kavramı arasında var olduğu iddia edilen ilişki örnekler yoluyla ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1. ÜLKE TOPRAKLARI KAVRAMI

1.1. Ülke Toprakları Kavramının Tanımlanması

Ülke toprakları kavramı ile neyin kastedildiğini açıklayabilmek ve bu kavramı muayyen hale getirebilmek için öncelikle modern devlet kavramına kısaca değinmek gerekir. Modern devlet sisteminin ürünü olan sınır, toprak ve egemenlik kavramları yaklaşık 16. yüzyılda Avrupa’da yaşanan siyasi gelişmelere kadar geri götürülebilir. Bu, Avrupa dışındaki toplumların kendi siyasi ve toprağa dayalı örgütlenme sistemlerine sahip olmadıkları anlamına gelmez. Ancak Avrupa kolonyal ve emperyal sisteminin Avrupa dışı unsurların siyasi ve teritoryal

düzenlemelerini geniş ölçüde etkilediği de ifade edilmelidir. Modern dünyayı şekillendiren devlet sisteminin temellerinin geniş ölçüde Avrupa'ya özgü siyasi ve coğrafi kavramlar olduğu ifade edilebilir. Bununla birlikte modern anlamda merkezileşmiş devlet olgusu yüzlerce yıllık bir sürede evrimleşerek meydana gelmiştir. Kısaca modern devlet öncesi sisteme değinmek gerekirse Ortaçağ Avrupası'nın siyaset, hukuk ve yönetim olguları karşılıklı hak ve sorumluluklara dayalı olan vassal-süzeren ilişkisinin şekillendirdiği feodal sistemin ürünleri olduğu ifade edilebilir. Bu sistem toprağın denetimi konusunda en tepede imparatorların, kralların ve papaların bulunduğu hiyerarşik ve tevarüse dayalı bir yapıyı vaz etmiştir. Ancak feodal toprakların miras yoluyla aktarılması ademimerkezi karmaşık karar alma ağının, teritoryal bütünlükten yoksun bitişik olmayan toprakların ve çakışan bölünmüş hanedanlıkların oluşmasına sebebiyet vermiştir. Bunun neticesinde genel olarak feodal mülkler arasındaki sınırlar bulanık ve girift bir görünüm sergileyecektir. Avrupa'nın sınırları "belirsizlik ve geçirgenlik" ile çizilecektir.

Avrupa'da feodal sistemin çöküşü ve modern devlet sisteminin ortaya çıkışı merkezi hükümetlerin siyasi ve ekonomik gücü elde etmesiyle belirginlik kazanacaktır. Kapitalizm ve sanayi devriminin bir ürünü olan merkezi devlet olgusunun milliyetçilik kavramıyla yakın ilişki içinde olduğu ifade edilebilir. Gerçekten de bir devletin siyasi sınırlarının etnik-kültürel sınırlar ile özdeşleştiği her bir modern ulus-devletin belirli bir hâkim grup tarafından oluşturulduğu ifade edilebilir. Böylece siyasi gücün tek bir hâkim ulusa dayalı merkezi devletin eline geçmesiyle birlikte sınırların kontrolü ve bu sınırların feodal sistemin "muğlak, esnek ve çakışan egemenlik" kavramının aksine teritoryal bütünlüğün öne çıktığı sınır belirlemeleri önem kazanacaktır (Diener ve Hagen, 2010, s. 5).

Emperyal genişlemenin bir sonucu olarak patlak veren Birinci Dünya Savaşı'nın sonrasında oluşan dramatik sınır düzenlemeleri de Avrupa'da sınır çatışmalarında artışa sebebiyet vermiştir. Askeri çatışma ihtimalini en aza indirmek amacıyla sınırların tayininde uygulanacak ölçüt konusunda bir dizi yaklaşım ortaya atılmış; ancak bu yaklaşımların çoğu doğal-yapay sınır dikotomisini aşamamıştır. Örneğin bir yazar bir devletin sınırının bitip diğerinin başladığı yerde herhangi bir doğal şekil yoksa bazı yapay sınır noktaları oluşturmak gerektiğini ifade etmiştir. Uluslararası sınırların tayininde dönemin yazarlarından kimisi doğal şekillere, kimisi jeopolitiğe kimisi de etnografik özelliklere önem atfetse de genel olarak yazarlar için doğal sınırların "iyi" buna mukabil yapay sınırların "kötü" olduğuna

dair bir inanç hâkim olmuştur. Ancak kısmen de olsa yazarların milliyetçi tarafgirliklerine ve objektif doğal sınırların tayini ve tanımlanmasındaki güçlüklerine rağmen, bazı yazarlar “bütün sınırların doğal güçlerin neticesinde değil; uzlaşım, öznel, insan kararlarının neticesinde oluştuğu” sonucuna varmışlardır. Örneğin Richard Hartshorne doğanın değil, insanın yaşayacağı yeri belirlediğini ve dolayısıyla “doğal ve yapay siyasi sınır ayrımını” bertaraf etmemiz gerektiğini ifade eder (Diener ve Hagen, 2010, s. 7-8). Jacques Ancel ise “sınırların siyasi bir izobar” olduğunu ileri sürerek güç mücadelesine dikkat çekmek istemiştir (Parker, 1994, s. 84).

1.2. Ülke Toprakları Kavramının Sınıflandırılması

Ülkesel topraklarla ilgili literatüre bakıldığında ülkesel fragmanları her yazarın farklı şekilde sınıflandırdığı görülmektedir. Ancak hepsinin ortak noktasının istisnai bir durum olmak üzere modern devletin teritoryal bütünlüğüne aykırı bir şekilde ortaya çıkan teritoryal anomaliler olmasıdır. Örneğin Martin Schwind ülkesel fragmanları, ülkesel anomaliler adı altında Caprivi Strip gibi uç topraklar, Danzig koridoru gibi koridorlar ve hem denizel hem de karasal olmak üzere anklav-eksklavlar olarak üç kısma ayırarak incelemiştir (Schwind, 1972, s. 37-39).

Tablo-1. Martin Schwind’e Göre Ülkesel Anomaliler (Schwind, 1972, s. 37)

ÜLKESEL ANOMALİLER		
Uç Topraklar	Koridorlar	Anklav ve Eksklavlar

Brendan White teritoryal fragmanların sınıflandırılmasında bir dizi değişken önermektedir. Bunlar karalar ile tecrit edilmişliğin derecesi, komşu bitişik birimlerin, fragmanı kapsayan siyasi birimlerin sayısı, fragmanın daha büyük bir siyasi birimini parçası olup olmaması gibi bir dizi değişkendir. White hukuki ve coğrafi çağrışımları ihtiva eden “bitişik olmayan topraklar” ibaresinin teritoryal süreksizliği tanımlamak bakımından daha kullanışlı olduğunu ifade etmektedir. Bu ifadeler bağlamında Vinokurov’un (2007, s. 47-49) aktardığına göre White tarafından ülkesel fragmanlar aşağıda gösterildiği şekilde sınıflandırılmıştır.

Tablo-2. Brendan White’a Göre Ülkesel Fragmanlar (2007, s. 48)

ÜLKESEL FRAGMANLAR			
Adalar	Kara Temelli Anklav ve Eksklavlar	Diğer Anklav ve Eksklavlar	Diğer Bitişik Olmayan Topraklar
	Gerçek Anklavlar	Kıyı Anklavlar	
	Pene-Anklavlar	Mere-Eksklavlar	

Alex Thomson ise “*An Introduction to African Politics*” isimli kitabında sömürgeci güçler arasındaki güç mücadelesine atfen sıradışılık ve hakemsel/uzlaşım sal sınır kavramlarına kıstas olarak almaktadır. Özellikle Afrika’da sömürgeci güçler arasındaki güç mücadelesine atfen bir tür anomali olarak gördüğü sıradışı teritoryal fragmanlardan uzlaşım sal sınır düzenlemeleri olarak bahsetmektedir. Bunun altında yatan neden ise “*arbitrary*” kelimesinin Batı dillerinde “hakemsellik/uzlaşım sallık” anlamını da ihtiva etmesinden kaynaklanmaktadır. Kelimenin Latince köküne bakıldığında “*arbitrium*” kelimesi “hakem kararı, yargı ve özgür seçim” anlamlarına gelmektedir (Marchant ve Charles, 1941, s. 49). Zaten Thomson (2010: 29) kitabının “*Glossory of Key Terms*” bölümünde “*arbitrary boundaries*” ifadesini “yerel ekonomik, sosyal veya politik gerçekliklerden çok emperyal çıkarları yansıtan devlet sınırları” olarak tanımlamıştır. Dolayısıyla Afrika kıtasında sınırlar genellikle ya iki taraflı hakem müessesesi ya da çok taraflı konferanslar yoluyla oluşturulduğu için uzlaşım sal ifadesinin kullanılması işlevsel olabilir. Ayrıca Thomson yukarıda zikredilen bölüm altında “*oddity*” kelimesini de kullanmaktadır. Bu da “tuhaflik, gariplik ve acayiplik” olarak çevrilebilir (Akdikmen, 1996, s. 363). Burada kastedilen şey ise çok temelde ülke sınırları bağlamında “normal olmayan durum” olgusudur. İşte sıradışılık olgusu da uzlaşım sal sınırların çiziminde ortaya çıkan “normal olmama” durumunu ifade etmektedir.

Tablo-3. Alex Thomson’a Göre Ülkesel Fragmanlar (2010, s. 14-15)

2. ANKLAV, EKSKLAV VE UÇ TOPRAK KAVRAMLARI

2.1. Anklav ve Eksklavlar

2.1.1. Anklav ve Eksklavların Tanımlanması

Günlük kullanımda anklav tabiri farklı sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik fenomenleri tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. Yani farklı sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik anklavların varlığından bahsedilebilir. Bu bağlamda anklav tabiri, mahiyeti itibariyle farklı fenomenler için “*tanımlanan*” konumunda bulunmaktadır. Tüm bu fenomen kategorileri için geçerli olmak üzere anklav “*bir antite ile onu kuşatan bir çevre arasındaki farka vurgu yapan bir kavram*” olarak tanımlanmaktadır (Nies, 2004, s. 20).

Siyasi coğrafyada, tamamen başka bir ülkenin sınırları dahilinde yer alan yabancı toprak parçasına anklav toprak denilmektedir (Encyclopedia Americana, 1967, s. 315). Eksklav ise, siyasi olarak bağlı olduğu ülkeye coğrafi açıdan bağlı olmayan, bu bölge ile arasında başka bir yabancı ülke/ülkeler bulunan toprak parçası olarak tanımlanmaktadır (Collin’s Dictionary & Thesaurus, 1997, s. 302). Örneğin Şekil 1’de görüldüğü gibi B ülke parçası, A ülkesine göre anklav konumunda iken; B ülkesine göre eksklav konumdadır.

Şekil-1. Anklav ve Eksklav Ülke Toprakları

2.1.2. Anklav ve Eksklavların Sınıflandırılması

Anklavlar üzerine yapılan çalışmalar genellikle tanımlama ve sınıflandırma problemi üzerine odaklanmaktadır. Anklavlar, sınıflandırma kriterlerine bağlı olarak çok farklı şekilde sınıflandırılabilirler. Bu bölümde farklı yazarlara ait anklav tipolojileri tektik edilmiştir. Ancak konu itibariyle çalışma açısından sınıflandırmada “tip (konu) kriteri” esas alınmış ve bu bağlamda farklı tipteki anklavlar çalışma dışı tutulmak suretiyle sadece siyasi egemenliğe dayalı ülkesel (siyasi) anklavlar incelenmiştir. Ayrıca sınıflandırmada eksklav ülke toprakları, anklav başlığı altında incelenmiştir. Bu bağlamda aşağıdaki tablo ve şekiller, anklav/eksklav ülke toprakları kategorilerinin tanımlanmasında aydınlatıcı olacaktır.

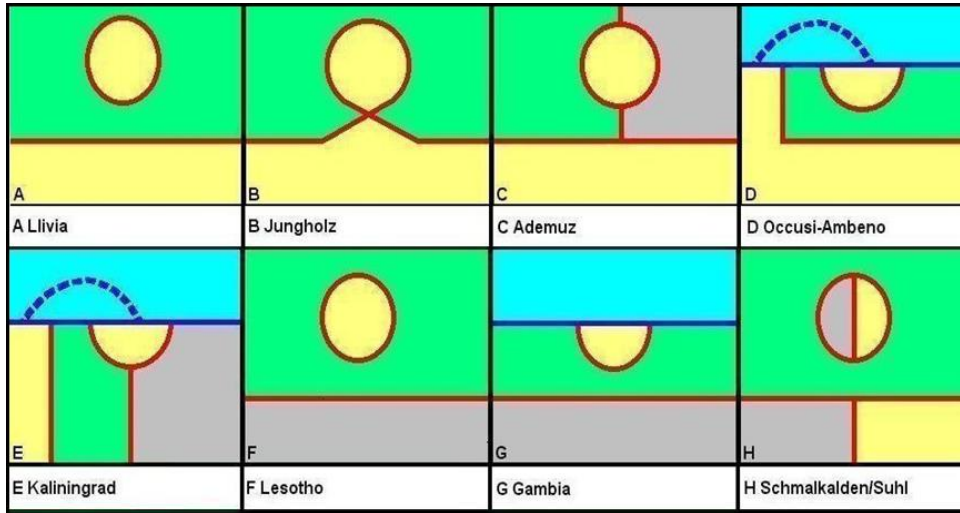
Tablo-4. Vinokurov’a Göre Anklav ve Eksklavların Tipleri ((2007, s. 17)

ÜLKESEL ANKLAVLAR		
1. Egemen Anklav Devletler	2. Uluslararası Anklav ve Eksklavlar	3. Ulus-altı Anklav ve Eksklavlar
1-1. Anklav Devletler	2-1. Gerçek Anklavlar	
1-2. Yarım-Anklav Devletler	2-2. Kıyı Anklavlar	
	2-3. Mere Eksklavlar	
	2-4. Pene-Anklavlar	

Vinokurov’a göre teritoryal anklavlar (Bkz: Tablo-4) “egemen anklav devletler” “uluslararası anklav ve eksklavlar” ve “ulus-altı anklav ve eksklavlar” olmak üzere üç alt kategoride sınıflandırılmaktadır. “Egemen anklav devletler” de kendi içinde “egemen devletler” ile “yarım anklav egemen devletler” olarak üzere ikiye ayrılmaktadır. Egemen anklav devletlere örnek vermek gerekirse, tarihi olarak

Hong Kong ve Macao ile günümüzde ise Lesoto (Bkz: Şekil-2 F Bölmesi) San Marino ve Vatikan egemen anklav devletlere; Brunei, Gambiya (Bkz: Şekil-2 G Bölmesi) ve Monako devletleri de yarım anklav egemen devletlere örnek verilebilir.

Uluslararası anklav ve eksklavlar ise “gerçek anklav”, “kıyı anklav”, “mere-eksklav” ve “pene-anklav” olmak üzere dörde ayrılmaktadır: “Gerçek anklav”, anklav tanımına uyan tek anklav türüdür (Bkz: Şekil-2 A Bölmesi). Kıyı anklavlara, egemen devlet şeklinde olmayan yarım anklav da denilebilir (Bkz: Şekil-2 D Bölmesi). Kıyı anklavların bir tarafı denize çıkışı bulunmaktadır. Dolayısıyla yarım anklav olarak tanımlanmasının sebebi denize çıkışı olmasıdır. Mere-eksklavlar ise sadece eksklav konumundadır. Yani kendini çevreleyen ülkelerle anklav ilişkisinde olmayıp sadece anavatan ile eksklav ilişkisi içindedir. Mere-eksklavlar kara temelli eksklav (Bkz: Şekil 2-C Bölmesi) ve denize çıkışı olan eksklav (Bkz: Şekil-2 E Bölmesi) olarak ikiye ayrılabilir. Son olarak pene-anklav ise ulaşılması zor bölgelerde ya da Alpler ve Pireneler gibi ulaşılması zor sıradağların doruk noktalarında görülür. Pene-anklavlardan anavatana sadece kendisini çevreleyen ülkenin üzerinden geçilerek ulaşılabilir. Dolayısıyla pene-anklavlar teknik anlamda birer anklav olmamakla beraber, fonksiyonel özelliklerinden dolayı anklav sınıflandırmasında yer almaktadır.

Şekil-2. Anklav ve Eksklav Kategorileri
(<http://geosite.jankrogh.com/exclaves.htm>)

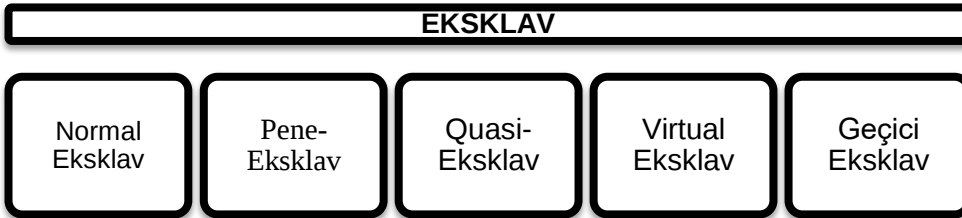
Susanne Nies'e göre (Bkz: Tablo-5) ise anklav tipolojisi kökenlerine göre tasnif edilmiştir. Nies'in kökenlerine göre anklav tasnifi anklavların oluşma sebepleri ile de yakın ilişki içinde olduğu görülebilir. Nies'in köken tasnifine göre anklavların fetih, satın alma, miras ya da fesih yoluyla oluşabileceği ifade edilmektedir.

Tablo-5. Susanne Nies'e Göre Anklav Sınıflandırması*

Süha Göney'e göre (Bkz: Tablo-6) ise anklavlar, "eksklav" adı altında tasnif edilmiştir. Sahası bölünmüş devletler adı altında şu şekilde sınıflandırılmıştır: Normal eksklav tamamıyla diğer bir devletin sahası içinde kalmış ve etrafı çevrilmiştir. Bu gibi eksklavlar genellikle küçüktür. Belçika'da Hollanda'ya, Hollanda'da ise Belçika'ya ait çeşitli eksklavlar bulunmaktadır. Pene-eksklav ise bir ülkenin bazı kısımlarına tesadüf etmektedir. Bu kısımlar genellikle ulaşım güçlükleri sebebiyle ait olduğu devletin sahasından değil de, diğer ülkelerden geçen yollarla ulaşım sağlanmaktadır. Quasi-eksklav ise bazı teknik sebeplerden ötürü esas sahalarından ayrılmışlardır. Fakat gerçekte ülkesinin gerisinde kalan sahası ile sıkı ve tam bir ilişki içindedir. Virtual eksklavlar herhangi bir ülkenin içinde, hukuken bu devlete bağlı olmayan ve ayrı bir idareye sahip saha parçalarıdır. Son olarak geçici eksklav Batı Berlin örneğinde olduğu gibi bir devletin hükümrانlık sahasının savaş sonucunda parçalanmasıyla ortaya çıkan eksklavlardır (Göney, 1993, s. 101-102).

Tablo-6. Süha Göney'e Göre Eksklav Listesi (1993, s. 101-102)

* Tablo eserdeki bilgiler doğrultusunda oluşturulmuştur.

Son olarak Dağlık Karabağ (Nagorno Karabakh) örneğinde olduğu gibi bu anklavın statüsü ve “quasi-anklav/eksklav” ile “devlet benzeri yapı” konusunda iltibasa mahal vermemek amacıyla kısa bir açıklama yapılması faydalı olacaktır. Dağlık Karabağ’ın uluslararası hukuk açısından nasıl bir statüye sahip olduğu doktrinde tartışmalı bir konudur. Hukuken Azerbaycan toprağı olmakla beraber 1993 senesinden beri Ermenistan’ın fiili işgali altında bulunan Dağlık Karabağ anklavı siyasi coğrafya ve anklav literatürüne ilişkin Batılı kaynaklarda anavatan konumundaki ülke olarak Ermenistan toprağı ve çevreleyen ülke olarak ise Azerbaycan gösterilmektedir. Dolayısıyla bu anklavın *de facto* bir anklav statüsüne sahip olduğu ifade edilmek zorundadır (Nies, 2004, s. 88).

Açıklama gerektiren ikinci husus konuya ilişkin literatürdeki bazı kaynaklarda Dağlık Karabağ’ın “devlet benzeri yapı” olarak tanımlanmasıdır. Devlet benzeri yapı “üzerinde hak iddia ettiği herhangi bir toprak üzerinde fiilen denetim sağlayıp da, hukuken uluslararası tanımadan yoksun kalan yapı” olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla Dağlık Karabağ’ın quasi-anklav/eksklav tanımı dışında “devlet benzeri yapı” tanımı içinde de değerlendirildiği ifade edilmektir (Kolstø, 2006, s. 723). Dağlık Karabağ bir çeşit “öksüz, yetim anklav” olarak da tanımlanmaktadır (Nies, 2003, s. 112). Ayrıca anklavların sadece kara temelli fenomenler olmadığı ve bir ülkenin münhasır egemenlik alanında bulunan karasuları (12 deniz mili) içinde ya da sınırlı egemenlik yetkisine sahip olduğu bitişik bölge, münhasır ekonomik bölge (200 deniz mili), kıta sahanlığı ve balıkçılık bölgelerinde ya da bir göl veya akarsuda anklav oluşumlarına rastlanabileceği ifade edilebilir (Vinokurov, 2007, s. 33).

2.1.3. Anklav/Eksklav-Güvenlik İlişkisi

Bu bölüm altında anklav ve eksklavların güvenlik kavramı ile olan ilişkisi tarihi ve mevcut gelişmeler bağlamında ortaya konulmaya ve irdelenmeye çalışılmıştır. Daha önce de ifade edildiği gibi yerkürenin duyarlı ve stratejik noktalarında bulunan ülkesel fragmanların bir dizi güvenlik stratejisi neticesinde oluşmuştur. Bu noktada ülkesel fragmanların güvenlik kavramının farklı tezahürleriyle olan ilişkisinin, eşyanın tabiatı gereği coğrafyanın jeopolitik analizlerin esasını teşkil etmesi gerçeğinde yattığı görülebilir. Bir başka deyişle jeopolitiğin konusunun özel coğrafi koşullar içinde devletlerin kendi aralarındaki karşılıklı ilişkisi olduğu ifade edilebilir. Tarih boyunca coğrafya, ulusların ve imparatorlukların birbirleriyle çarpıştığı bir sahne olmuştur. Bu bağlamda coğrafya, en temel süreklilik unsuru olması hasebiyle uluslararası ilişkilerin en temel faktörü olagelmıştır. Bir devletin

coğrafyası, yani bir jeopolitik çevre içindeki coğrafi konum kendisine fırsatlar sunabileceği gibi birtakım kısıtlamaları da doğurabilir. Bu sebepten ötürü dış politika alanında coğrafya, bir devletin karar alıcılarını ve de dolayısıyla onların alacağı kararları şartlandırabilecektir (Sempa, 2002, s. 5).

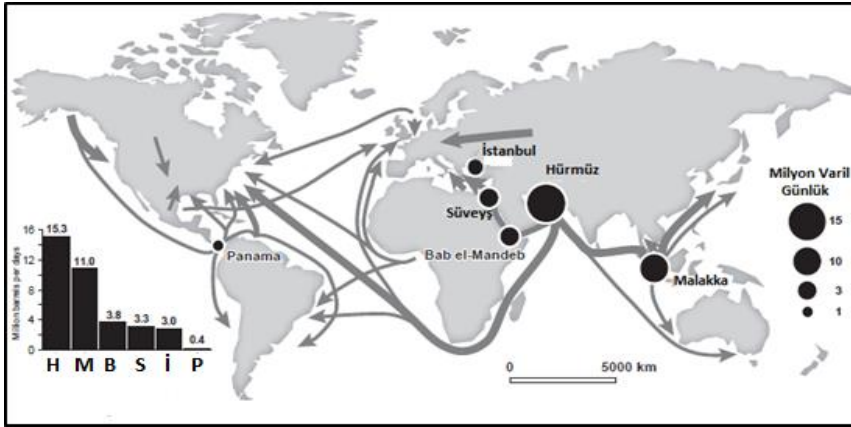
Görgül siyasi tarih incelendiğinde ülkesel toprakların güvenlik kavramıyla olan ilişkisinin çok farklı şekillerde tezahür ettiği görülebilecektir. Örneğin Cebelitarık, Musandam, Ceuta, Gwadar ve Panama gibi anklavlar hem stratejik su yolları üzerinde ya da enerji nakil hatlarının geçtiği güzergâhlar üzerinde bulunmakta hem de askeri güvenlik bakımından stratejik noktaları teşkil etmektedir. Örnekleri çoğaltılabilecek olan tüm bu görgül gerçekliklerin kendi bağlamları içerisinde ulaşım ve/veya enerji güvenliği ya da askeri güvenlik kavramlarıyla ilişkili olduğu ifade edilebilir. Ancak burada doğal olarak ulaşım, enerji güvenliği ve askeri güvenlik kavramlarının birbirleriyle; son tahlilde ise “ekonomik güvenlik” kavramıyla içsel bir ilişki içerisinde olduğu da ifade edilmelidir. Şöyle ki; anklavların özellikle kolonyal dönemden itibaren belli başlı güçlerin ulaşım yollarını hâkimiyet altına almak için giriştikleri mücadelelerin neticesinde oluştuğu ifade edilebilir. Günümüzde de anklavların ya zengin enerji kaynaklarına sahip olmaları ya deniz ticaretinin emniyetli bir şekilde gerçekleştirilmesi ya da enerji nakil hatlarının geçtiği güzergâhlarda bulunmaları hasebiyle jeopolitik etki faktörü olarak işlev görmekte oldukları gözlemlenmektedir. Bu noktada enerji güvenliğinin bizatihi tanımı güvenliğin tezahürleri arasındaki içsel ilişkiyi ortaya koymaktadır. Örneğin enerji güvenliği kısaca *“yeterli miktarlardaki enerji kaynaklarına, tutarlı fiyat ve istikrarlı bir kaynaktan, fiili olarak tehdit altında olmayan boruhattı, uygun deniz yolları ve benzeri ulaşım imkânları vasıtasıyla ve adil dağılım çerçevesinde erişilebilmesi”* şeklinde tanımlanmaktadır (Sevim, 2012, s. 4386). Dolayısıyla enerji güvenliği bağlamında enerji kaynakları, boruhatları ve deniz yolları ibarelerinin birbirleriyle olan ilişkisi göze çarpmaktadır.

Bu noktada anklav-güvenlik ilişkisi bağlamında ulaşım güzergâhları kavramı önem arz etmektedir. Esasen tarih boyunca uluslararası ilişkilerin doğasını ticaret, askeri çatışmalar ve bilgi alışverişi teşkil ettiği için coğrafya ve teknolojinin belirlediği ulaşım hatları üzerinden gerçekleşmektedir. Bir başka deyişle ulaşım hatları uluslararası ilişkilerin vuku bulduğu yerkürenin sinir sistemini teşkil etmektedir (Grygiel, 2006, s. 26). Özellikle yarım anklavların stratejik deniz ulaşım hatları üzerinde bulunmaları bu argümanı güçlendirmektedir. Özellikle de küresel ekonominin en stratejik kaynağı petrolün üçte ikisinin bu deniz ulaşım hatları

üzerinden nakledildiği düşünülürse anklavların stratejik önemi ortaya çıkmaktadır. Özellikle bazı yarım anklavların deniz ulaşım hatlarının geçtiği güzergâh üzerindeki bazı boğaz, geçit ve düğüm/tıkanma noktaları üzerinde bulunmasının rastlantısal bir durum olmadığı ifade edilebilir.

Bunun dışında deniz ulaşım hatları üzerinde bulunan birçok tıkanma noktasının siyasi açıdan istikrarsız devletlerin bulunduğu noktalara yakın konumda bulunması ulaşım güvenliğini tehdit etmektedir. Ayrıca terör tehdidi de ulaşım güzergâhlarının korunmasını daha da elzem hale getirmektedir. Tıkanma noktaları gerçekten de küresel ekonominin “coğrafi bakımdan Aşıl topuğunu” teşkil etmektedir (Rodrigue, 2004, s. 357). Bu noktanın da anklavların güvenlik kavramıyla olan ilişkisini ortaya koyduğu ifade edilebilir.

Enerji güvenliği ile deniz güvenliği arasındaki ilişkide ham petrolün yükleme ve boşaltma terminal limanları ile terminal arasındaki deniz ulaşım güzergâhlarının boğaz, geçit ve kanallar ile tıkanma noktalarının güvenliğinin kritik öneme sahip olduğu ifade edilebilir. Günümüzde deniz trafiğinde stratejik olarak kabul edilen ve herhangi bir sebeple kapanması halinde uluslararası enerji güvenliğine büyük zarar verme potansiyeline sahip altı farklı tıkanma noktasının bulunduğu ifade edilebilir. Bu noktaların Hürmüz Boğazı, Malacca Boğazı, Süveyş Kanalı, Babülmendeb Boğazı, İstanbul-Çanakkale Boğazları ile Panama Kanalı olduğu görülmektedir (Sevim, 2012, s. 4388). Bu noktada Hürmüz Boğazı’nda bulunan Musandam anklavı ile tarihi anklavlardan Panama ve Gwadar coğrafi konumlarının enerji ve ulaşım güvenliği bağlamında kritik önem arz ettiği gözlemlenebilir.

Harita-1. Tıkanma Noktaları (Rodrigue, 2004, s. 364)

Anklav-güvenlik ilişkisi bağlamında güvenliğin bir başka tezahürü Kaliningrad anklavı örneğinde görülebilir. Kaliningrad'ın önemi hem stratejik bir enerji güzergâhı üzerinde bulunmasından ve aynı zamanda kendisinin de hidrokarbon kaynaklarına sahip olmasından hem de askeri güvenlik kavramı bağlamında jeostratejik bir konuma sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Şöyle ki; Kaliningrad anklavı Vyborg-Greifswald arasında inşa edilmiş olan Kuzey Akım boruhattının geçtiği güzergâh üzerinde bulunması hasebiyle stratejik öneme sahiptir (Oldberg, 2009, s. 365). Ayrıca anklav 10 milyon ton kanıtlanmış petrol rezervi D6 alanıyla birlikte dikkatleri üzerine çekmektedir. Bunun dışında SSCB döneminde Kaliningrad oblasti jestratejik konumda bulunmaktaydı.

Soğuk Savaş döneminde Baltık bölgesi Varşova Paktı-NATO eksenli mücadelenin (Bkz: Harita-2) en yoğun olarak yaşandığı bölgelerden birini teşkil etmekteydi. Özellikle Kaliningrad'ın Baltiisk limanı SSCB'nin Baltık filosu için kuzeyin donmuş sularından korunaklı bir liman işlevi görmekteydi. Anklav, Baltık filosu için günümüzde de aynı işlevini korumaktadır (Victor, 2006, s. 21). Bunun dışında askeri bakımdan Kaliningrad Rusya açısından Avrupa'ya konuşlandırılması düşünülen NATO füzesavar savunma sistemlerine karşı alınacak önlemler konusunda işlevsel bir mekân olarak da göze çarpmaktadır. Bu önlemler arasında Rus balistik füzelerinin uzun vadeli perspektif bağlamında donatılması Rus silahlı kuvvetlerinin Amerikan füzesavar savunma sistemlerinin enformasyon ve gönderim araçlarının tahribatına karşı hazırlanması ve Kaliningrad Oblastı'nda "İskender" füze kompleksinin konuşlandırılması sayılabilir (Altuhov, 2011, s. 81).

Harita-2. Baltık Bölgesi ve Kaliningrad (Archer ve Etzold, 2010, s. 330)

Anklav-güvenlik ilişkisinin görülebileceği bir diğer anklav ise petrol kaynakları bakımından zengin Angola'nın Cabinda anklavıdır. Cabinda anklavı “Batı Afrika’nın Kuveyti” (Bkz: Harita-3) olarak adlandırılmaktadır. Cabinda’dan günde 1 milyon varil petrol pompalanmaktadır. Petrolün bulunduğu ilk günden itibaren petro-kapitalizmin ve buna bağlı olarak da petro-şiddetin tesiri altında kalan Cabinda anklavı Amerikan petrol şirketlerinin tekeli altına girmiş ve ülke Cabinda menşeli ayrılıkçı hareketlerin yaşandığı istikrarsız bir bölge haline gelmiştir. Günümüzde ise Cabinda anklavı ABD-Çin rekabetinin yaşandığı bir bölge konumundadır (Maxted, 2006, s. 35). Şöyle ki; Çin’in petrol ihtiyacının %30’unu Afrika kıtası karşılamaktadır. Angola’nın bu ticaretteki payı Afrika’dan yapılan petrol ithalatının yarısını teşkil etmektedir. Dolayısıyla Cabinda’nın Çin’in enerji güvenliği ile olan ilişkisi açığa çıkmaktadır (Alpay, 2009, s. 13).

Harita-3. Cabinda Anklavı (https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/maps/maptemplate_ao.html)

Güvenlik kavramıyla irtibatlandırılabilir olan bir diğer anklav ise İngiltere’nin Cebelitarık anklavıdır. 1704 senesinden bugüne İngiltere’nin denizaşırı topraklarından birini teşkil eden “kaya gibi sağlam” Cebelitarık anklavının (Bkz: Harita-4) Akdeniz’de sahip olduğu jeostratejik konumuyla tarih

boyunca çeşitli güçlerin özellikle de İspanya ile İngiltere arasındaki egemenlik mücadelesine sahne olduğu ifade edilebilir (Lambert, 2005, s. 206).

Harita-4. Cebelitarık Anklavı (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gi.html>)

Anklavların güvenlik kavramıyla olan ilişkisinin güvenliğin farklı tezahürleri üzerinden gerçekleştirilebileceği görülebilmektedir. Yukarıda zikredilen örneklerle ilaveten anklavların mevcudiyeti Ceuta, Melilla, Fergana Vadisi ve Hindistan/Bangladeş anklavları örneklerindeki gibi sınır/geçiş ve göç sorunlarına sebebiyet verebileceği gibi *de facto* anklavlardan Gazze ve Dağlık Karabağ örneklerinde olduğu gibi donmuş çatışmaların konusunu teşkil edebileceği görülebilmektedir.

2.2. Uç Topraklar

2.2.1. Uç Toprak Kavramının Tanımlanması

Uç topraklar (şeritler) daha önce bir ülkenin, başka ülke ya da ülkelerin topraklarının içerisinde doğru uzanan dar ve uzun şerit şeklindeki toprak parçası olarak tanımlanmıştı. Bu tür topraklar genellikle ekonomik gelişme ve askeri güvenlik yönünden sakıncalı bir toprak biçimi olarak nitelendirilmekle birlikte Alman coğrafyacılar tarafından bu tür topraklara ilerlemenin ileri uçları anlamına gelen “*wachstumspitzen*” tabiri kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu şekildeki toprakların sakınca doğurmaktan çok saldırıya yarayan bir durum da arz ettiği ifade edilmektedir (Günel, 2002, s. 55).

Almanlar tarafından yayılmanın ileri uçları şeklinde ifade edilen uç topraklar kavramı, aynı şekilde Anglosakson literatüründe de askeri bir terminoloji olarak düşman topraklarına doğru oluşan “çıkıntı” (salient) şeklinde ifade edilmektedir (<https://www.worldatlas.com/articles/what-is-a-panhandle.html>).

Bu noktada çoğunlukla karıştırılan uç topraklar ile koridorlar arasındaki farka değinilmesi açıklayıcı olacaktır. Eğer yukarıda da ifade edildiği gibi ileri gelişme noktaları başka bir bölge ile temas sağlama amacını güdüyorsa bu tip uç topraklara gerçek anlamda koridor adı verilmektedir. Bu bağlamda gerçek anlamda koridorlara Polonya’nın eskiden Baltık Denizi ile bağlantısını kuran Danzig Koridoru ile Finlandiya’nın Kuzey Buz Denizi ile bağlantısını sağlayan ancak II. Dünya Savaşı’ndan sonra SSCB tarafından ilhak edilen Petsamo Koridoru örnek olarak verilebilir (Günel, 2002, s. 57).

2.2.2. Uç Topraklar-Güvenlik İlişkisi

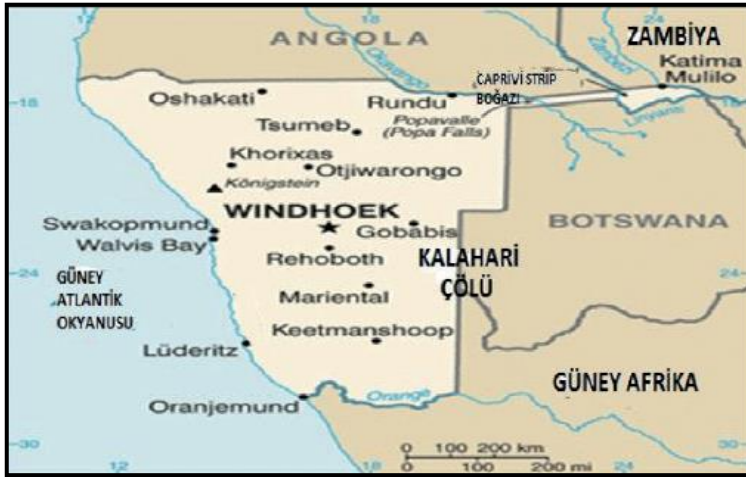
Uç topraklara ise Namibya sınırındaki Caprivi Strip (Bkz: Harita-5) ve Afganistan (Bkz: Harita-6) sınırındaki Vahan (Pamir) Vadisi örnek olarak verilebilir*. Bu örnekler mukayese edildiğinde böylesi bir teritoryal anomalinin bir bilincin ürünü olduğu apaçık ortada durmaktadır. Caprivi Strip uç toprağı için Namibya haritasına bakılırsa Namibya topraklarının kuzeydoğuya doğru Zambiya ile Bostwana toprakları arasında bir çıkıntı yaptığı görülebilecektir. Böylesi bir coğrafi anomalinin oluşturulmasının altında yatan neden stratejik gerekliliklerden kaynaklanmaktaydı. Kısaca bu anomaliler hakkında bilgi vermek gerekirse şunlar ifade edilebilir: Dönemin Alman Dışişleri Bakanı Kont von Caprivi mücadele içinde olduğu diğer sömürgeci güçlere karşı gambot diplomasisi uygulayabilmek için Zambezi Nehri’ne çıkış elde etmesi gerektiğinin bilincindeydi (Thomson, 2010, s. 14).

Dolayısıyla Caprivi Strip 1 Temmuz 1890 tarihli “Heligoland-Zanzibar Antlaşması” ile Almanların eline geçmiştir. Bu antlaşma ile Almanya da daha önce işgal etmiş olduğu Zanzibar’ı İngiltere’ye devretmiştir. Burada İngiltere’nin bu bölgeyi Almanya’ya devretmesinin altında yatan neden ise yükselen Rus tehdidi dolayısıyla İngiltere’nin Almanya ile ittifak arayışı içinde olmasıydı (Armaoğlu, 2007: 420). Ayrıca Almanya açısından bu bölgenin önemi Zambiya’nın ve Kongo’nun Katanga (Şaba) bölgesinin zengin bakır yataklarını elde etmek için bir köprübaşı olarak kullanmak istemesi de amaçları arasında olabilir. Dolayısıyla

* Vahan ve Caprivi Strip uç toprakları bazı kaynaklarda koridor adı altında da tanımlanmaktadır (y.n).

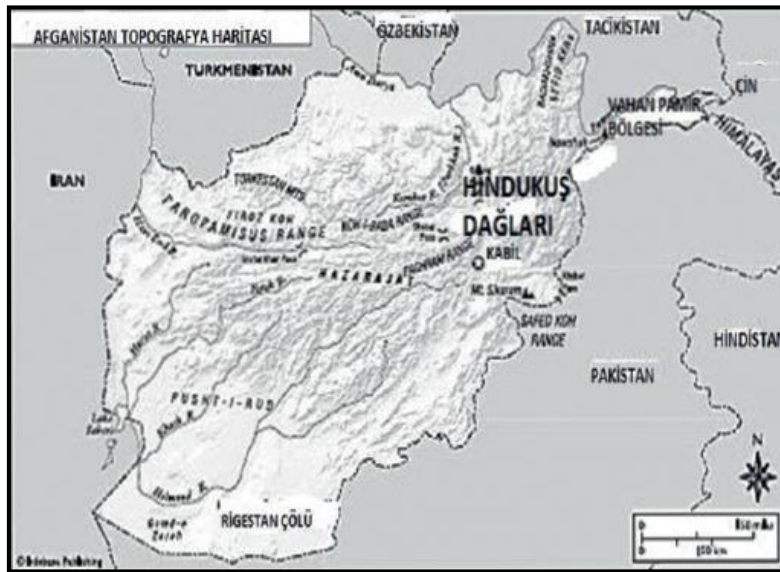
Zambezi Nehri'nin ve Lusaka ile Livingstone'u birbirine bağlayan stratejik önemi haiz demiryolları hattının mevcudiyeti Almanlar açısından Kongo'nun ve Zambiya'nın zengin bakır kaynaklarına erişimi konusunda önem arz eden bir coğrafya olduğu sonucuna ulaşılabilir (Dale, s. 485).

Ülkesel bir anomali örneği olarak Caprivi Strip uç toprağı Soğuk Savaş döneminde yaşanan Güney Afrika-Namibya çatışmasında da stratejik bir rol oynamıştır. Caprivi Strip bölgesi özellikle BM tarafından Namibya üzerindeki Güney Afrika'nın vesayetinin kaldırılmasına rağmen; Güney Afrika birliklerinin bu topraklardan çıkmaması üzerinde 1980'lerde yaşanan SWAPO ile Güney Afrika hükümet güçleri arasındaki savaşta stratejik bir bölge olarak önemli bir rol oynamıştır. Çünkü bölge birçok ülkeye geçiş sağlaması açısından coğrafi açıdan anahtar bir rol oynamıştır. Özellikle Güney Afrika SWAPO birlikleri ile olan mücadelesinde güney Angola'dan gelen gerillaların burada üslenmesi üzerine bu bölgeye askerlerini yollamış ve bu bölgede şiddetli çatışmalar yaşanmıştır (Boyd ve Comenetz, 2007, s. 102). Ayrıca günümüzde Caprivi Strip bölgesi Namibya açısından komşularıyla başka sorun ve çatışmaların kaynağını da teşkil etmektedir. Örneğin Angola-Namibya sınırı boyunca Popa Şelalesi üzerinde yapılacak olan hidroelektrik santralinin Bostwana'nın Okavango Deltası ekolojisini ve insan yerleşmesini etkilemesi iki ülke arasında anlaşmazlık noktasını oluşturmaktadır (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/wa.html>).

Harita-5. Caprivi Strip Uç Toprağı (https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/maps/maptemplate_wa.html)

Namibya'nın Caprivi Strip bölgesinin oluşturulmasında gözlemlenen ve Almanya, İngiltere ve Portekiz arasında yaşanan mücadelenin ve jeopolitik kaygıların bir benzeri, 19. yüzyılda İngiltere ile Çarlık Rusya arasında Büyük Oyun adı verilen güç mücadelesinde ve Afganistan'ın Vahan-Pamir Knot bölgesinde oluşturulan statükoda da görülebilir. Caprivi Strip bölgesiyle Vahan-Pamir Knot bölgesi arasında böylesi bir mukayesenin yapılmasının nedeni sıradışı fragmanların oluşturulmasında ve anomali ihtiva eden sınırların tesisinin altında yatan ana nedenin jeopolitik kaygılar olduğu gerçeğinin ortaya konulmak istenmesidir. İki farklı coğrafyada tesis edilen benzer sıradışı fragmanların ve benzer jeopolitik kaygılardan kaynaklanan güç mücadelesinin çalışmada serdedilen iddiayı güçlendirdiği ifade edilebilir (Wahab ve Youngerman, 2007, s. 3).

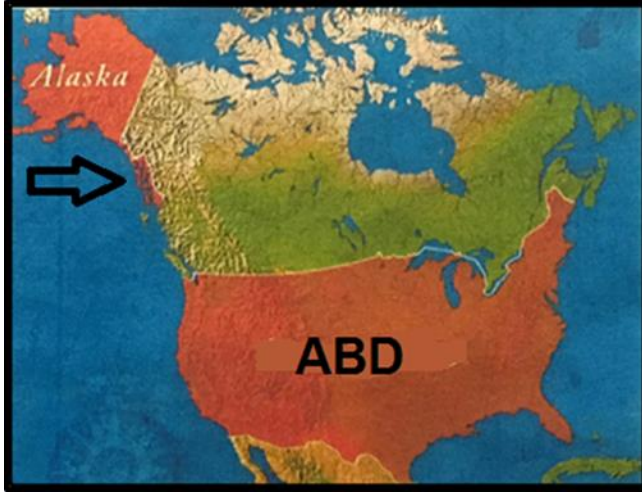

Harita-6. Vahan Pamir Bölgesi Uç Toprağı (Wahab ve Youngerman, 2007, s. 2)

Bunun dışında kendisi de aynı zamanda bir anklav toprağı olan Alaska'nın Kanada sınırı boyunca uzanan uç toprakları (Bkz: Harita-7) da ilginç bir örnek olarak verilebilir. Tarih boyunca önce Rusya ile İngiltere, 1867 tarihinde Rusya tarafından satıldıktan sonra da ABD ile İngiltere arasında Pasifik Okyanusu'na çıkış konusundaki mücadele bağlamında Alaska'nın uç toprakları jeopolitik ve jeostratejik öneme sahip olmuştur. Zira Alaska bu önemine binaen 1867-1884 tarihleri arasında Amerikan Savunma Bakanlığı'nın yetkisi altında kalmıştır (Turovsky, 2006, s. 147).

Ruslar, Asya Kıtası'ndaki genişlemesinden sonra Alaska toprakları üzerinden Amerika Kıtası'na geçiş yapmış ve buradan da İngiltere'nin egemenliğindeki Kanada'nın Pasifik kıyısındaki toprakları boyunca güneye doğru bugünkü ABD topraklarına doğru yayılım göstermiştir. Rusların Pasifik kıyısı boyunca böyle bir uç toprak formasyonu oluşturmasının altında yatan sebebin İngilizlerin Pasifik Okyanusu'na çıkışını ve coğrafi/jeopolitik bütünlüğünü tesis etmesini engellemek olduğu ifade edilebilir.

Başkan James K. Polk döneminde *Manifest Destiny* doktrini gereği genişleme stratejisine hız verilmiş ve ABD Pasifik kıyısına ulaşp coğrafi/jeopolitik bütünlüğüne ulaşabilmek amacıyla önce 1846 tarihli Oregon Antlaşması (Bkz: Harita-8) ile İngilizlerden Oregon, daha sonra da 1848 tarihinde (Bkz: Harita-9) Meksika'dan bugünkü California topraklarını ele geçirmiştir (<http://projects.leadr.msu.edu/usforeignrelations/exhibits/show/manifest-destiny/oregon-treaty-1846>). Nitekim tüm bu gelişmeler 1867 tarihinde Alaska topraklarının satın alınması birlikte düşünüldüğünde yeni oluşturulan Pasifik eyaletleri ile Alaska topraklarının birleştirilip İngilizlerin tıpkı Rusların yaptığı gibi Pasifik Okyanusu'na çıkışının engellenmesinin amaçlandığı sonucuna varılabilir.

Harita-7. Alaska Uç Toprakları (Victor, 2006, s. 51)

Harita-8. Oregon Antlaşması (1846) (<http://projects.leadr.msu.edu/usforeignrelations/exhibits/show/manifest-destiny/oregon-treaty-1846>)

Harita-9. California Topraklarının Meksika'dan Alınması (1848)
(<http://hlao1980.blogspot.com/2016/03/stolen-mexican-territories-retaken-by.html>)

Uç topraklara bir diğer kayda değer örnek olarak Ermenistan'ın Zengezur bölgesi verilebilir. Bu uç toprakların oluşmasının temel sebebi Rusya'nın

genişleme stratejisinin bir özelliği olarak enlemsel ittifakları engellemek; buna mukabil boylamsal ittifakları geliştirmek istemesidir. Nitekim bu minvalde Rusya, Balkanlar'dan başlayıp Orta Asya'ya kadar uzanan Türk coğrafyasının topraksal irtibatını ve enlemsel ittifakını kesmek amacıyla Azerbaycan'a ait Zengezur bölgesini Ermenistan'a vermiştir.

1917 ile 1921 tarihleri arasında Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'ın kısa süreli bir bağımsızlık dönemleri olmuştur. Transkafkasya ülkelerinin bu bağımsızlıklarından sonra Bolşeviklerin tam anlamıyla iktidarı ele geçirmeleri ile birlikte Azerbaycan'ın statüsü Ekim 1921 tarihinde SSCB ile imzalanan Kars Antlaşması ile bağitlanmış ve Azerbaycan 1922 tarihinde Sovyetler Birliği'nin bir cumhuriyeti haline gelmiştir (Swietochowski, 1996, s. 148). Bolşevikler Kasım 1920 senesinde Transkafkasya'ya girdiklerinde Nahçıvan, Karabağ ve Zengezur bölgelerinin Ermenilere verilmesini kararlaştırmıştır. Ancak bu karar 1921'de değiştirilmiş; Nahçıvan ve Karabağ Azerilere verilmiştir. Böylelikle Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti, Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin bir parçası olmuştur. Ancak Azeriler ile Ermeniler arasında bir denge unsuru olarak ve Azerbaycan'ın Türkiye ile kara bağlantısını kesmek amacıyla Zengezur bölgesi (Bkz: Harita-10) SSCB tarafından tamamen Ermenilere bırakılmıştır (Hunter, 1997, s. 444).

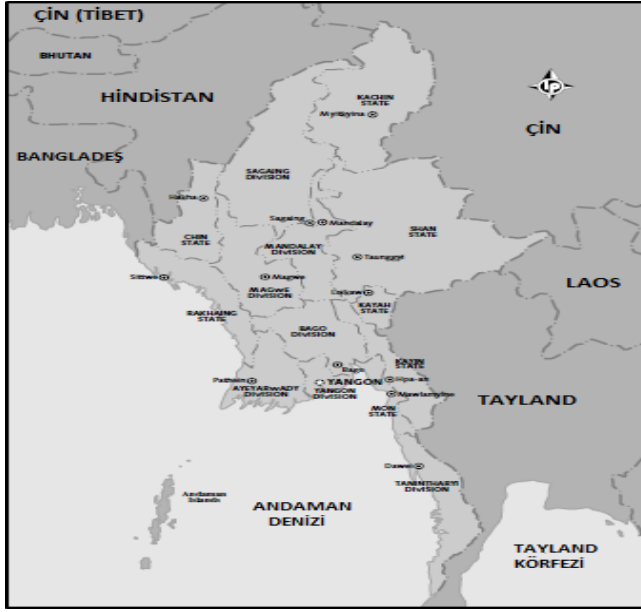

Harita-10. Ermenistan ve Zengezur Bölgesi Uç Toprakları
(<https://www.britannica.com/place/Armenia/Settlement-patterns#ref481302>)

Uç topraklara bir diğer örnek olarak Myanmar'ın (Burma/Birmanya) Malay Yarımadası'nda bulunan Tenasserim (Tanintharyi) Bölgesi (Bkz: Harita-11) verilebilir. İngiliz idaresinde iken Malay Yarımadası'ndaki Tenasserim adı verilen dar kıyı şeridi güneye doğru yayılmayı sağlamak amacıyla oluşturulmuştur (Günel, 2002, s. 57). Myanmar ile Tayland arasındaki uzun bir mücadeleden sonra bölge 18. yüzyılın sonlarında Myanmar'a verilmiştir. Tenasserim, Anglo-Burma Savaşı'ndan (1824-26) sonra İngilizler tarafından ele geçirilen ilk bölgeydi. İngilizlerin Bengal Körfezi'nde ve dolayısıyla Hindistan üzerinde hegemonya kurabilmek amacıyla bu bölgeyi ele geçirmeyi istediği görülmektedir.

19. yüzyılla birlikte İngilizlerin Hindistan'daki yayılması Güneydoğu Asya'ya doğru bir yönelim göstermeye başlamıştır. İngilizler Malay Yarımadası'nın güneyinde bulunan Penang'da ve Singapur'da üsler elde etmiş ve yarımada boyunca etkisini artırmaya başlamıştır. 1820'li yıllarla birlikte İngilizler, Siyam Krallığı (bugünkü Tayland) ile bölge üzerinde bir güç mücadelesine girmiştir. Aynı anda İngilizler Burma Krallığı ile de bir çatışmaya girmiş ve 1826 yılında Mon ve Arakan kıyılarını ele geçirmiştir. Dolayısıyla Burma Krallığı ile girilen mücadele neticesinde Tenasserim Bölgesi'ne kadar olan kıyı şeridi denetim altına alınmıştır (Steinberg, 2010, s. 22).

Bu noktada İngilizlerin korkusunun Burma Krallığı'nın Bengal Körfezi'ni kontrol etmesi olarak tebarüz ettiği görülmektedir. Başlangıçta Siyam Krallığı Malay Yarımadası'nın en stratejik noktası olan Kra Kıstağı üzerindeki egemenliğini tekrar sağlayabilmek amacıyla eski düşmanları Burma Krallığı'na karşı İngilizlerin yanında yer almasına rağmen; Burma Krallığı'nın İngilizlere karşı yenilmesinin bölgede önemli sınır değişimlerini de beraberinde getireceğini anlamıştır (Baker ve Phongpaichit, 2014, s. 38). Başka bir deyişle İngilizlerin Tenasserim Bölgesi'ne kadar olan kıyı şeridi boyunca bir uç toprak oluşturmalarının sebebi olarak güneyde daha önce ele geçirdiği Penang Bölgesi ile Tenasserim Bölgesi'ni birleştirmek suretiyle Malay Yarımadası üzerinde denetim tesis etmek olduğu çıkarsamada bulunulabilir. Böylece İngilizler, Singapur ile Malay Yarımadası arasında bulunan ve önemli stratejik deniz ulaşım noktalarından biri olan Malacca Boğazı'nı kontrol edebilecek konuma gelmiştir.

Harita-11. Tenasserim (Tanintharyi) Bölgesi (Reid ve Grosberg, 2005, s. 51).

SONUÇ

Kolonyal dönemden günümüze siyasi tarih incelendiğinde ülkesel fragmanlardan anklav, eksklav ve uç toprakların güvenliğin farklı tezahürleri ile olan ilişkisi hemen göze çarpmaktadır. Bu bağlamda öncelikle mezkûr kavramlar arasındaki en önemli ilişki boyutunun enerji ve ulaşım güvenliği konusunda olduğu görülmektedir. Örneğin meseleye enerji jeopolitiği açısından bakıldığında çıkarılan hidrokarbon kaynakların enerji arz mahallerinden enerji talep mahallerine güvenli güzergâhlar üzerinden taşınmasında özellikle yarım anklavların önemli bir işlev gördüğü sonucuna ulaşılmıştır. Bu noktada bazı anklavların gerek enerji boruhatları ve deniz ulaşım güzergâhları üzerinde bulunması rastlantısal bir durum olmadığı ifade edilebilir. Özellikle de küresel ekonominin en stratejik kaynağı petrolün üçte ikisinin bu deniz ulaşım hatları üzerinden nakledildiği göz önünde getirildiğinde anklav ve eksklavların stratejik önemi ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla yarım anklavların deniz ulaşım hatlarının geçtiği güzergâh üzerindeki bazı boğaz, geçit ve tıkanma noktaları üzerinde bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. İkinci olarak anklav, eksklav ve uç toprakların sert güvenlik kavramı bağlamında askeri güvenlikle de irtibatlı olduğu ve özellikle de sahip oldukları jeopolitik ve

jeostratejik konumları dolayısıyla bu coğrafi fragmanların anavatan ve çevreleyen ülke/ülkeler tarafından dikkate alınması gereken unsurlar olarak telakki edildiği görülmektedir. Bu bağlamda coğrafi fragmanların boyutlarıyla gayrimütenasip oranda anavatan ve çevreleyen ülkenin genel ilişkilerine etki etme kapasitesine sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

Çalışmada önemli anklav/eksklav alt başlığı altında örnek olarak tıkanma noktaları üzerinde bulunan Kaliningrad ve Cebelitarık anklavları ile hidrokarbon kaynakları bakımından zengin Cabinda anklavı incelenmiş ve bu coğrafi fragmanların güvenlik ile ilişkisine temas edilmiştir. Uç topraklar alt başlığında örnek olarak Alaska, Vahan (Pamir), Caprivi Strip, Zengezur ve Tenasserim uç toprakları incelenmiş ve bu coğrafi fragmanların güvenlik ile olan ilişkisine temas edilmiştir. Coğrafi fragmanlar ile güvenlik kavramı arasında mütekabil bir ilişkinin varlığı saptanmıştır. Bir başka deyişle hem belirli bir politik tutum neticesinde bu tür sıra dışı coğrafi fragmanların oluşturulduğu hem de stratejik öneme sahip belirli coğrafyaların devletleri böylesi sınır düzenlemeleri yapmalarına sebebiyet verdiği saptanmıştır. Kısaca politika coğrafyayı etkilerken coğrafyanın da politikayı etkilediği sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

- Akdikmen, R. (1996). *Langenscheidt Standard İngilizce-Türkçe Sözlük*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Altuhov, B. A. (2011). Anakonda Stratejisi ve Avrasyacılık (Geostrategiya “Anakonda” i Evraziya), L. V. Savin. (Ed.), *Geopolitika*, Moskova: Moskova Devlet Üniversitesi Sosyoloji Fakültesi Yayını, Moskova.
- Alpay, Y. (2009). Çin Afrika’da Ne Yapıyor?. *TASAM-Stratejik Araştırmalar Dergisi*. Sayı: 14.
- Archer, C. ve Etzold, T. (2010). The European Union and Kaliningrad: Taking the Low Road, *Geopolitics*, Alizade, 2010, Sayı: 15/2, 329-344.
- Armaoğlu, F. (2007). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Baker, C. ve Phongpaichit, P. (2014). *A History of Thailand*. Melbourne: Cambridge Yayınları.
- Collin’s Dictionary&Thesaurus (1997).
- Dale, D. E. (1968). Some Geographical Aspects of African Land-Locked States. *Annals of the Association of American Geographers*. Vol. (58/3).
- Diener, A. C. ve Hagen, J. (2010). Introduction: Borders, Identity and Geopolitics. Alexander C. Diener and Joshua Hagen (Ed.), *Borderlines and Borderlands: Political Oddities at the Edge of Nation-State*. New York: Rowman&Littlefield Publishers.
- Encyclopedia Americana (1967). Vol: 10. New York: Americana Corporation.
- Göney, S. (1993). *Siyasi Coğrafya*. Cilt II. İstanbul: İÜ Basımevi ve Film Merkezi.
- Grygiel, J. J. (2006). *Great Powers and Geopolitical Change*. Baltimore: The John Hopkins University Press.
- Günel, K. (2002). *Coğrafyanın Siyasal Gücü*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- <http://geosite.jankrogh.com/exclaves.htm> Erişim Tarihi: 01.08.2019
- <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/wa.html> Erişim Tarihi: 04.09.2019

<https://www.worldatlas.com/articles/what-is-a-panhandle.html> Erişim Tarihi: 08.08.2019

https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/maps/maptemplate_ao.html Erişim Tarihi: 08.08.2019

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gi.html> Erişim Tarihi: 09.08.2019

<http://projects.leadr.msu.edu/usforeignrelations/exhibits/show/manifest-destiny/oregon-treaty-1846> Erişim Tarihi 07.10.2019

<http://hlaoo1980.blogspot.com/2016/03/stolen-mexican-territories-retaken-by.html> Erişim Tarihi: 07.10.2019

<https://www.britannica.com/place/Armenia/Settlement-patterns#ref481302> Erişim Tarihi: 17.08.2019

Hunter, S. T. (1997). Azerbaijan: Searching for New Neighbors. Ian Bremmer and Ray Taras (Ed.), *New States New Politics: Building the Post-Soviet Nations*. 437-471.

Kolstø, P. (2006). The Sustainability and Future of Unrecognized Quasi-States. *Journal of Peace Research*. Vol: 43. No. 6.

Lambert, D. (2005). As Solid As the Rock? Place, Belonging and the Local Appropriation of Imperial Discourse in Gibraltar. *Transactions of the Institute of the British Geographers*. New Series. Vol. 30. No.2. June.

Marchant, J. R. V. ve Charles, F. J. (1941). *Cassel's Latin Dictionary*. Londra: Cassell and Company Ltd.

Nies, S. (2004). *Sand in the Works: Enclaves Challenging Metropolitan States A comparative study on the governance of Cabinda, Ceuta, Kaliningrad, Nagorno Karabakh, Nakhchivan, Melilla and Gibraltar*. Paris: Institut d'Etudes Politiques.

Nies, S. (2003). Les Enclaves: “Volcans” Éteints ou En Activité. *Revue International et Strategique*. Vol: 49.

- Oldberg, I. (2009). The Changing Military Importance of the Kaliningrad Region. *The Journal of Slavic Military Studies*. Vol. 22/3.
- Parker, G. (1994). Les Limites Naturelles. John O'Loughlin. (Ed.), *Dictionary of Geopolitics*. Westport: Greenwood Press.
- Reid, R. ve Grosberg, M. (2005). *Myanmar (Burma)*. New York: Lonely Planet.
- Rodrigue, J. P. (2004). Straits, Passages, Chokepoints A Maritime Geostrategy of Petroleum Distribution. *Cahiers de Géographie du Québec*. Vol. 48. No. 135.
- Sempa, F. (2002). *Geopolitics From the Cold War to the 21st Century*. Londra: Transaction Publisher.
- Sevim, C. (2012). Küresel Enerji Jeopolitiği ve Güvenliği. *Journal of Yasar University*. Vol. 26 (7).
- Schwind, M. (1972). *Allgemeine Staatsgeographie*. Vol:8. Berlin: De Gruyter.
- Steinberg, D. I. (2010). *Burma/Myanmar What Everyone Needs To Know*. Oxford: Oxford University Press
- Swietochowski, T. (1996). The Problem of Nagorno-Karabagh: Geography versus Demography under Colonialism and in Decolonization. Hafeez Malik (Ed.). *Central Asia: Its Strategic Importance and Future Prospects*. 143-159.
- Thomson, A. (2010). *An Introduction to African Politics*. Londra and New York: Routledge.
- Turovsky, R. F. (2006). *Politicheskaya Regionalistika*. Moscow: GUVSHE.
- Victor, J. C. (2006). *Le Dessous des Cartes (Atlas Géopolitique)*. Paris: Arte Editions.
- Vinokurov, E. (2007). *A Theory of Enclaves*. Lanham: Lexington Books.
- Wahab, S. ve Youngerman, B. (2007). *A Brief History of Afghanistan*. New York: Infobadse Publishing.

